

DOUĂ VIETI PARALELE: VASILE PÂRVAN ȘI RAYMUND NETZHAMMER

Alexandru Barnea

Raymund Netzhhammer (1862-1945), arhiepiscopul romano-catolic de București dintre anii 1905-1924, nota în prefața la cartea sa apărută în limba germană la București în 1918 și tradusă pentru prima dată în românește în anul 2005 cu titlul **Antichitățile creștine din Dobrogea**, câteva considerații la obiect referitoare la Vasile Pârvan: „Cunoștințele despre antichitățile creștine din Dobrogea au fost esențial sporite prin lucrarea directorului Muzeului [Național de Antichități] din București, V. Pârvan, **Contribuții la istoria creștinismului daco-roman** (1911) și prin lucrarea cunoscutului bollandist H. Delehaye, **Saints de Thrace et de Mésie** (1912). Chiar dacă Pârvan încearcă să reliefeze în primul rând caracterul latin al creștinismului daco-roman, el ia în considerație în demersul său tot ceea ce se știe despre biserica paleocreștină din Dobrogea din punct de vedere istoric, epigrafic și arhitectonic [...]. De vreme ce, din 1911, conducerea Muzeului [Național de Antichități] din București desfășoară în Dobrogea o activitate de săpături arheologice amplă și plină de succes, aducând la lumină la **Ulmetum**, **Callatis** și **Histria**, între altele, descoperiri paleocreștine importante, se poate trece la un repertoriu nou și la adunarea a tot ce oferă astăzi Dobrogea în domeniul paleocreștinismului” (p. XVIII).

Cartea mai sus evocată a lui Vasile Pârvan este citată de Raymund Netzhhammer în volumul său din 1918 în trei locuri. În total, punctele de vedere ale cercetătorului român, anterior scrise ori numai pronunțate, apar notate de 13 ori. Dintre acestea, două, la paginile 140 și 154 din ediția românească de care ne-am îngrijit, apărută în noiembrie 2005, sunt cuprinse în adnotări manuscrise ale lui R. Netzhhammer pe volumul de autor, notate la puțină vreme de la apariția ediției germane.

O singură astfel de adnotare face aluzie la o convorbire a autorului cu Vasile Pârvan, aceasta datând din 11 octombrie 1918. Or, în **Jurnalul** arhiepiscopului, la data respectivă sau câteva zile mai târziu cum uneori se mai întâmplă în cursul celor două volume ale acestuia, în pofida așteptărilor, nu apare nici o mențiune despre subiectul pe care îl vom nota pe scurt în cele ce urmează. În acea zi, Raymund Netzhhammer scria doar că participase la funeraliile profesorului și canonicului onorific Paullus Wloczka. Apare impresionant evocată cu acest prilej personalitatea acestui om de înaltă ținută și cultură, dispărut la numai 54 de ani, în urma unei infecții care pe atunci încă nu avea antidot. Este aproape sigur, având în vedere formația clasică remarcabilă a decedatului, ca Vasile Pârvan să-l fi cunoscut și tocmai de aceea să fi fost prezent la funeraliile din acea zi de toamnă. Așa că am putea presupune cu destulă siguranță de confirmare, având în vedere suprapunerea datelor din cele două lucrări evocate, că tot atunci se vor fi reîntâlnit Pârvan cu Netzhhammer. Atunci vor fi schimbat cei doi câteva gânduri privind preocupările comune. Or, tot atunci erau deja cunoscute specialiștilor în domeniu de felul celor doi unele descoperiri datorate lui Alexandru Tzigara-Samurcaș (1872-1952), un alt mare contemporan și uneori chiar rival al lui Pârvan. În cazul de față era vorba despre așezarea fortificată de mari dimensiuni din apropiere de satul Sofular cum încă se numea atunci, azi Credința, comuna Chimogeni, din sudul județului Constanța. Fie spus în treacăt că, de atunci,

locul, e drept aflat la graniță și deci multă vreme greu accesibil, a fost aproape complet neglijat de cercetări de specialitate. Revenind la începutul secolului XX, despre această așezare îi spunea Pârvan lui Netzhammer la 10 octombrie 1918 că ar fi mai degrabă una bizantină (deducem din context că Pârvan numea astfel o așezare bizantină timpurie, adică din secolele IV-VI e.n.). Acolo, credea Netzhammer comentând cele discutate, cu o intuiție care s-a verificat în mai multe rânduri – probabil cu dreptate și în acest caz din punctul nostru de vedere – „dacă se vor face săpături [...] vor fi descoperite și basilici creștine”.

În afară de această întâlnire și discuție între cei doi savanți deja renumiți în acei ani, cu siguranță au existat și altele. Câteva apar clar descrise în același Jurnal atât de prețios în informații din epocă pe care Raymund Netzhammer l-a lăsat istoriei. Le notăm pe rând, mai mult sau mai puțin comentate, în cele ce urmează, cu datele corespunzătoare.

Joi 27 februarie 1913. La acea dată, Vasile Pârvan era deja în al doilea an al direcțiunii sale de la Muzeul Național de Antichități din București. Raymund Netzhammer consemna în dreptul acestei zile întrevederea de două ore cu Pârvan la reședința sa. În preambulul relatării vizitei, Netzhammer ținea să facă aprecierea valorii oaspetelui său: „Pârvan, un savant cu adevărat solid și un cercetător de mare calibru, și-a câștigat renumele prin activitatea sa de predare la Universitate, prin cărțile sale care tratează îndeosebi cultura romană de la Dunărea de Jos și prin amplele sale săpături arheologice din Dobrogea”. De notat că, doar cu un an mai târziu, Pârvan avea să inițieze primele cercetări arheologice de la Histria, dar și fără acestea, imaginea pe care și-o formase Netzhammer era, pentru investigațiile contemporanului său, deja una de amploare.

Vizitatorul era însoțit de clasicistul Constantin Litzica (1873-1921), pe atunci director al Liceului „Sf. Sava”. Se subînțelege din textul relatării că, la sosire, Raymund Netzhammer a crezut de cuviință să-și întâmpine oaspetele cu mulțumirea de a-i fi lăsat deschise porțile Muzeului, inclusiv pentru a vedea, studia, fotografia și publica unele materiale din colecție. De fapt, această înțelegere avea să continue și în anii următori, cu sau fără întâlnirea prealabilă a celor doi. Cu ocazia aceleiași vizite, autorul Jurnalului i-a arătat colecția sa de monede antice. A remarcat atunci bucuria lui Pârvan la vederea unei piese constantiniene purtând pe revers reprezentarea podului construit de Constantin cel Mare peste Dunăre lângă vărsarea Oltului. În legătură directă cu identificarea urmelor acestui monument remarcabil, tocmai apăruseră în anii 1911 și 1912 două lucrări noi datorate lui Al.T. Dumitrescu, care atrăgea atenția asupra drumului roman care pornea de la pod spre nord. Firește, Vasile Pârvan era la curent cu acestea și cu informația istorică și arheologică privind acel pod și drumul care-i corespundea de la **Sucidava** (Celeiu). Era același astăzi deja renumit pod care, potrivit reexaminării integrale a problemei peste ani de către un alt mare arheolog român, profesorul Dumitru Tudor (1908-1981), fusese construit în anul 328. Revenind asupra monedei remarcate de Pârvan în colecția lui Netzhammer, credem că publicarea ei (împreună cu întreaga colecție), pe care am inițiat-o prin colaboratori ai noștri cu câțiva ani în urmă, va aduce o clarificare în plus comparativ cu o altă monedă cu reprezentarea probabilă a aceluiași pod dar considerată ulterioară lui Constantin de către specialiști, conform informațiilor publicate de Dumitru Tudor în cartea sa din 1974 destinată podurilor romane de la Dunărea de Jos.

Cel de al doilea oaspete din 27 februarie 1913 al arhiepiscopului, pe care Pârvan i l-a prezentat nu doar ca director al liceului Sf.Sava, dar și ca un prieten, Constantin Litzica, i-a solicitat cu același prilej lui Netzhammer să intervină pentru obținerea unei copii de la Biblioteca Vaticanului după cel mai bun manuscris al celebrei scrieri a lui Procopius, **De Aedificiis**. Aflăm astfel un fapt mai puțin cunoscut, anume că același Pârvan iniția și sprijinea

prin colaboratorii și apropiații săi publicarea unor izvoare esențiale „pentru istoria veche a Balcanilor și a României”, cum nota Netzhammer la aceeași dată. Prin urmare, o informație concretă și nu doar generică la obiect.

Întâlnirile celor doi foarte avizați cunosători ai antichităților creștine din Dobrogea au devenit mai frecvente (sau poate doar mai vizibile) din nou, după primul război mondial. Tema discuțiilor cuprindea de obicei mai ales descoperirile din această arie de preocupări comune și interpretările lor. Din cele relatate de Netzhammer, el a fost cel care l-a vizitat pe Pârvan, de cele mai multe ori în biroul său de lucru de la Muzeul Național de Antichități, legat atunci direct de Universitate. Iată mai jos câteva exemple.

Joi 8 noiembrie 1921, arhiepiscopul venea la Vasile Pârvan, la sediul Muzeului Național de Antichități, ca să-l felicite pentru numirea acestuia ca director al Institutului Român de la Roma, la acea dată încă neconstruit, în curând viitoarea **Accademia di Romania** din Roma, existentă și astăzi. Este cunoscut rolul remarcabil al lui Pârvan în crearea, împreună cu mai tânărul Alexandru Marcu, a acestei instituții devenite, încă de sub conducerea sa, una din cele străine prestigioase din capitala Italiei, din timpul vieții lui și după decesul lui prematur. Aceasta până în 1947, când regimul comunist din România sovietizată a închis-o. Abia din 1999, **Accademia di Romania**, numită deja de primii ei bursieri de după întemeiere, prin analogie cu alte instituții similare străine din Roma, „Școala Română din Roma”, a început să-și reia funcția pentru care fusese zidită (la propriu și la figurat), adică aceea de a contribui la formarea de specialiști în științele umaniste, începând cu arheologia, istoria veche, filologia clasică și artele.

Revenind la discuția dintre cei doi, se înțelege că ea ajuns la ultimele descoperiri de la Histria. Pârvan i-a relatat despre descoperirea unei basilici paleocreștine cu trei nave (în bibliografia mai recentă așa numita basilică Florescu, după numele re-descoperitorului ei, Grigore Florescu) și despre identificarea unei construcții anterioare de mai mici dimensiuni cu același caracter creștin, precum și despre faptul că „lucrul cel mai valoros la aceste săpături fusese faptul că, după cum relata Pârvan, în interiorul basilicii fusese descoperit un puț astupat. De acolo fuseseră scoase numeroase fragmente ceramice arhaice roșii-negre și chiar o piesă preistorică. Descoperirea a fost parțial reconfirmată de cercetări recente, vizibile în rapoartele anuale de cercetări arheologice publicate de Comisia Națională de Arheologie cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor. La cele de mai sus, Pârvan adăuga mulțumirea pentru lucrările și descoperirile din acel an 1921. Tot atunci se încheiase construcția casei de lângă cetate, numite după aceea Casa „Pârvan”, și destinată de atunci și până astăzi, cu unele modificări și reparații inevitabile, cazării responsabilului cercetărilor și colaboratorilor săi.

O întâlnire mai puțin obișnuită s-a petrecut **sâmbătă 14 octombrie 1922**. Era în preziua încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia. Ca invitat oficial, arhiepiscopul romano-catolic Raymund Netzhammer s-a urcat, așa cum el însuși relatează în **Jurnal**, în trenul special B nr. 11, vagonul IV, cușeta 11-12, cu plecarea la orele 13,30. Firește, trenul a plecat la ora stabilită. În același vagon, în cușete aparte, se înțelege, se mai aflau câteva personalități: Vasile Pârvan, deja academician la acea dată, ministrul plenipotențiar Henry Catargi, ministrul Victor Antonescu, profesorul Constantin Dissescu, și el fost ministru, generalul Alexandru Tell și profesorul Maximilian Hackmann, rectorul Universității din Cernăuți.

După plecarea trenului, profesorul Dissescu, cunoscut ca specialist în drept administrativ la Universitatea din București, l-a vizitat pe arhiepiscop. Acesta din urmă l-a felicitat pentru propunerea sa de la Geneva, la Liga Națiunilor, în sprijinul unei monede

mondiale unice. După relatarea acestei informații, autorul **Jurnalului** nu o mai comentează. Fără îndoială, însă, este de remarcat vechimea și importanța unei asemenea propuneri românești într-un for internațional.

„Ceva mai târziu”, scria tot atunci același Raymund Netzhammer, „m-am așezat lângă domnul profesor Pârvan în compartimentul său. Pe măsuta de la geam se afla exemplarul de corectură al celei mai noi opere a lui referitoare la **Începuturile vieții romane la gurile Dunării**; face în tren ultima corectură a lucrării”. Cu un total de 247 de pagini, cartea avea să apară în prima sa ediție în anul 1923. Se voia, așa cum îi mărturisea Pârvan lui Netzhammer, o explicare cât mai inteligibilă, pe înțelesul tuturor, a originii românilor și vieții romane în regiune. Cu nuanțări dintre care unele fuseseră chiar atunci sesizate de vizitator, schema propusă atunci și acolo de Pârvan este și astăzi în bună măsură utilizată sau reluată în istoriografia românească. În această ordine de idei, Netzhammer nota mai departe: „Văzând totul cu ochiul romano-latinului, el folosește în mod consecvent denumirile latine pentru locuri care fuseseră predominant grecești și care purtaseră evident nume grecești [...] Noua sa carte este ilustrată cu 110 figuri și două hărți. Aici se află și o reproducere a capului de mari dimensiuni a zeului Soare, pe care îl descoperise Pârvan la Histria. Această piesă fusese luată, împreună cu multe alte inscripții antice de piatră, de către bulgari, în timpul războiului”. Rezulta mai apoi din aceeași discuție și în altă ordine de idei că la Histria era gata și clădirea Muzeului. Am spune astăzi „muzeu de sit”, dar este de remarcat gândirea în perspectivă foarte modernă a lui Pârvan ca responsabil al cercetărilor dintr-un centru istoric atât de important, în ideea deschiderii către public a rezultatelor cercetărilor de acolo. Astăzi, clădirea există doar ca depozit și spațiu de lucru, funcția ei fiind preluată de o altă de dimensiuni mult mai mari, pe măsura descoperirilor acumulate între timp.

După Predeal, cei doi colocutori împreună cu ceilalți oaspeți din trenul B 11 au fost invitați la cină în vagonul restaurant, ca invitați ai Guvernului. A doua zi au participat cu toții la festivitatea istorică a încoronării de la Alba Iulia.

Potrivit relatării din ziua de **luni 5 mai 1924** din același **Jurnal**, Pârvan îl primea zâmbind în biroul său de lucru pe arhiepiscop. Acolo, în timp ce oaspetele intra cu grijă văzând mulțimea de cărți deschise pe podea, Pârvan l-a întâmpinat cu aceste cuvinte: „pentru că sunteți dumneavoastră, aveți voie să intrați aici”.

Vorbind din nou despre Dobrogea, Netzhammer i-a povestit despre călătoriile sale mai recente, de la Constanța și din împrejurimi, unde urmărise apeductul dinspre Palas și identificase „mormântul paleocreștin din fața silozurilor”. Subliniind importanța monumentului abia evocat și starea sa de conservare deosebită, Pârvan a ținut să adauge: „Dacă vă mai duceți la Histria, puteți dormi în locuința mea de la cetate. V-o pun cu plăcere la dispoziție !” Înțelegem din aceeași relatare că a venit vorba din nou despre Histria și ultimele descoperiri paleocreștine de acolo, inclusiv despre amplasarea în plan a monumentelor mai de curând identificate din orașul antic. Era un moment în care optimismul lui Netzhammer îl depășea pe cel al lui Pârvan, dialogul reprodus în **Jurnal** fiind realmente expresiv din acest punct de vedere.

Iată un segment al acestuia în cele ce urmează.

După invitația amabilă a lui Pârvan de a-l găzdui pe arhiepiscop când dorește la casa cetății, casă de curând terminată și despre care am mai scris ceva mai înainte, Netzhammer îi răspundea:

„Tocmai Histria mă aduce la Dumneavoastră! Nu ați putea să-mi dați un plan al fortăreței antice pe care să figureze și această biserică cu trei nave ?”

„Scuzați-mă, aveți cunoștință de basilică ?”

„Firește ! Acum doi ani am fost acolo și am măsurat exact dimensiunile cele mai importante ale basilicii, dar nu știu exact cum se situează realmente în plan.”

„Atunci vă pot ajuta eu cu un mic plan !”

„Va fi folosit în ediția română a cărții mele **Antichitățile creștine din Dobrogea**”.

Notăm aici că acea ediție nu a mai apărut atunci și că, la ediția de care ne-am ocupat, apărută în noiembrie 2005, nu am mai avut de unde aduce planul dorit și obținut probabil atunci de autor. Tot așa, investigațiile lui Nikolaus Netzhammer, nepotul de frate al lui Raymund Netzhammer, nu au mai putut recupera traducerea pregătită conform relatării din Jurnal și altor informații.

[...] „Ce urmăriți cu ediția română ?”

„Să le atrag atenția arheologilor **noștri**” [am subliniat pentru că, la fel ca în originalul german, dată fiind intenția traducerii în română, pronumele nu se poate referi decât la cei interesați din România și nu la conaționalii arhiepiscopului; n.a.] „și altor persoane interesate asupra teritoriului atât de bogat în vestigii paleocreștine care este Dobrogea !”

„Dar în definitiv cine se interesează aici de așa ceva? Noi doi, dumneavoastră și cu mine! Hai să nu ne mai facem iluzii !”

„M-aș bucura dacă veți continua să faceți săpături la Histria”.

[...]

Spre finalul dialogului reprodus de Netzhammer, Pârvan și-a expus proiectul la care lucra, ca pe unul de interes nu doar științific, dar și patriotic, așa cum rezultă din relatare. Venea astfel vorba despre cartea privind istoria dacilor, pe care Pârvan o pregătea atunci cu pasiune. Cum observa același Netzhammer, starea sănătății savantului român nu părea cea mai bună.

În anul 1926 apărea la București lucrarea monumentală a lui Vasile Pârvan, **Getica**, de referință și astăzi. În anul următor, autorul ei pleca definitiv din lumea pământească, lăsând o moștenire încă greu de estimat.

Bibliografie selectivă

Raymund Netzhammer, **Episcop în România**, vol I și II, București, Editura Academiei Române, 2005.
Idem, **Antichitățile creștine din Dobrogea**, București, Editura Academiei Române, 2005.
Al. Suceveanu, Al. Barnea, **La Dobroudja Romaine**, București, Editura Enciclopedică, 1991.
Dumitru Tudor, **Les ponts romains du Bas-Danube**, București, Editura Academiei RSR, 1974.

Nota autorului: Pentru primele două lucrări am folosit de obicei textul tradus de prof. G. Guțu, traducătorul acestor lucrări. Am intervenit însă cu mai multe modificări de câte ori am crezut că era cazul asupra unor segmente din cele reproduse în articolul de față . A.B.

Deux vies paralleles: Vasile Pârvan et Raymund Netzhammer Résumé

En suivant les très importantes informations fournies par Raymund Netzhammer dans son Journal **Episcop în România (Evêque en Roumanie)** et d'autres informations, on peut ajouter de nouveaux détails à la personnalité de Vasile Pârvan. Deux vies parallèles se complètent, d'ailleurs, pour notre histoire y comprise, d'une manière remarquable.